

هدف از آموزش قرآن به کودکان در ابتدا، ایجاد آشنایی، انس و الفت، و سپس ایجاد شناخت، علاقمندی و درک و فهم محدود و در حد توان از مضامین بلند قرآن برای ایشان است. برای آموزش قرآن به کودکان باید به روح شکننده و لطیفشان توجه کرد. سنن کودکی، سنن بایدها و نبایدها نیست، تنها با رفتار و روش های آموزشی غیر مستقیم می توان ارزش ها را به کودکان انتقال داد. روش آموزش بصری (دیداری) همراه با داستان پردازی برای کودک نقش مؤثرتری دارد، زیرا کودکان محسوسات را می بینند، لمس می کنند و اطلاعاتشان مبتنی بر عینیات است. بنابراین در شرایطی که این امکان فراهم نشود، صحبت از این پدیده های غیر ملموس بی نتیجه خواهد ماند و وقت کودکان و فرصت آموزشی از دست می رود. راه های متفاوت دیگری برای آموزش قرآن به کودکان وجود دارد. امروزه متخصصان امر تعلیم و تربیت، برای آموزش مفاهیم و موضوعات مورد نظرشان از روش آموزش غیر مستقیم بهره می برند. به گفته پژوهشگران، 75 درصد فراگیری از طریق چشم انجام می پذیرد. این مطلب نشانگر آن است که در میان روش های آموزش غیر مستقیم، آموزش تصویری یکی از موفق ترین روش ها و یکی از بهترین راه های درک مفاهیم، موضوعات و قصص قرآن استفاده از روش تصویرگری است. با بررسی ویژگی های سنی کودکان، این موضوع جلب توجه می کند که از طریق نقاشی و تصویر می توان بر جذابیت و شیرینی داستان پردازی و علاقه کودک به موضوع داستان افزود. مضامین تصویری قرآنی که برای کودکان دلپذیر است، عبارتند از: قصص انبیا، داستان حیوانات، توصیف بهشت و مواهب آن، آیات مربوط به ستارگان، آسمان ها و زمین، کوه و دشت. علاوه بر آن درک مفاهیم از طریق تصویر بر حافظه طولانی مدت تأثیرگذارتر از بیان کلام است. ضبط مفاهیم و آموخته های دوران کودکی از طریق روش های تصویری، سال های سال در حافظه می ماند و به مانند گنجی پنهان در لایه های درونی ذهن تا دوران بزرگسالی تبدیل می شود. امروزه توسط اکثر مؤسسات فرهنگی و مراکز دارالقرآن از روش های تصویری برای آموزش قرآن به کودکان استفاده می شود، ولی کاربرد آن تخصصی و حرفه ای نیست. علاوه بر آن تصویرگری بسیاری از کتب، نشریات و برنامه های آموزشی دیجیتالی قرآن نیز دارای نقاط ضعف است. اگر چه کاربرد اصولی از هنر تصویرگری در جذب و علاقمندی کودک تأثیر فرآیندهای می تواند داشته باشد، اما بیان ضعیف و غیر حرفه ای آن هم خسارت های منفی جبران ناپذیری را بر روح کودک وارد می کند. از آن جا که بسیاری از این مؤسسات فرهنگی و انتشاراتی قرآنی، آشنایی اندکی با مخاطبان خود دارند و از عناصر تصویری صرفاً استفاده تجاری می کنند، موفقیت چندان در این زمینه ندارند. تعداد زیادی از این مؤسسات و انتشارات به منظور جلب مشتری و بازاریابی، در کتاب های منتشره خود از رنگ های پرهیجان و نقوش و اشکال عامه پسند و گاهی تصاویری به دور از فرهنگ قرآنی بهره می گیرند. در حالی که با آگاهی از نیازهای کودکان در این سن و شناخت آیات و قصه های قرآنی و هم چنین داشتن تبحر در تصویرگری، می توان از ساده ترین شکل ها و تصاویری بی پیرایه با رنگ های درخشان و متنوع استفاده کرد تا مفاهیم زیبایی قرآنی را به کودکان آموزش داد. تصویرگری های آیات قرآنی می بایستی بدون تردید هم شأن موضوعاتش، متعالی، پاک و روحبخش و نورانی باشد. بیان باورهای دینی در قالب تصاویری ساده، سرزنده، آرامش بخش، شادی آفرین، نشاط آور و پرتحرک، مخاطبان کوچک ما را به فراگیری بیشتر موضوع جذب می کند و در عین حال در او ایجاد رغبت برای مطالعه و خواندن موضوع می کند. عالم کودکی، عالم پاک و بی آلاچی است. کودک، عاشق تحرک، هیجان، شلوغی، شادابی و خنده است. او از هرگونه تلاطم هیجان انگیز و نشاط آور و جستجوگری است. قبال می کند و اگر غیر از این باشد، صاحب روحی بیمار خواهد بود. موسیقی، داستان و نقاشی وقتی در یک اثر انیمیشن با هم پیوند می خورند، روح و ذهن کودک را درگیر می کنند. تصاویر به او الگو می دهند و شخصیت سازی می کنند. با بررسی ضعف و نقاط قوت موجود در تصویرگری مضامین قرآنی کتاب های کودکان، می توان به ضرورت این امر پرداخت که می بایستی بازنگری و توجهی عمیق به امر تصویرگری کتاب های قرآنی کودکان نمود و آن را به عنوان یک امر مهم در فرآیند آموزش درک مضامین قرآنی در نظر گرفت.

امروزه متخصصان امر تعلیم و تربیت، برای آموزش مفاهیم و موضوعات مورد نظرشان از روش آموزش غیر مستقیم بهره می برند. به گفته پژوهشگران، 75 درصد فراگیری از طریق چشم انجام می پذیرد. این مطلب نشانگر آن است که در میان روش های آموزش غیر مستقیم، آموزش تصویری یکی از موفق ترین روش هاست. مبحث فرآیند یادگیری و درک مفاهیم از طریق آموزش تصویری برای کودکان می بایستی به گونه ای طرح و برنامه ریزی شود که مناسب با نیازهای عاطفی و روانی آنان و متناسب با خصوصیات شخصیتی ایشان باشد. ضبط مفاهیم و آموخته های دوران کودکی از طریق روش های تصویری، سال های سال در حافظه می ماند و به مانند گنجی پنهان در لایه های درونی ذهن تا دوران بزرگسالی تبدیل می شود. در خصوص درک مضامین قرآنی نیز این چنین است. با توجه به ضرورت این روش در امر آموزش مضامین قرآنی به کودکان، امروزه بسیاری از کتاب های قرآنی، نشریات و برنامه های دیجیتالی به تصویرگری موضوعات خود می پردازند. از آن جا که بسیاری از این مؤسسات انتشاراتی، آشنایی اندکی با مخاطبان خود دارند و از عناصر تصویری صرفاً استفاده تجاری می کنند، موفقیت چندان در این زمینه ندارند. تعداد زیادی از این انتشارات به منظور جلب مشتری و بازاریابی، در کتاب های منتشره خود از رنگ های پرهیجان و نقوش و اشکال عامه پسند و گاهی تصاویری به دور از فرهنگ قرآنی بهره می گیرند. در حالی که با آگاهی از نیازهای کودکان در این سن و شناخت آیات و قصه های قرآنی و هم چنین داشتن تبحر در تصویرگری، می توان از ساده ترین شکل ها و تصاویری بی پیرایه با رنگ های درخشان و متنوع استفاده کرد تا مفاهیم زیبایی قرآنی را به کودکان آموزش داد. تأکید بر نشان دادن نقاط ضعف و قدرت تصویرگری در کتب قرآنی

کودکان و پیشنهاد راهکارهایی برای است. فاده بهتر از این فن بیان، از میان 300 جلد کتاب و نشریه، 40 مورد گزینش و بررسی شده است.

هدف از آموزش قرآن به کودکان: یکی از اهداف اساسی و مهم در آموزش قرآن، تربیت و انسان سازی، شناخت خوبی ها و بدی ها و ارائه الگوی مناسب رفتاری است. در جوامع و فرهنگ های مختلف، روش های تربیتی تأثیرگذار متفاوت است. اصولاً در هر جامعه ای شاخصه هایی برای اعمال روش های تربیتی وجود دارد سلیقه ها، انتظارات، رشد فکری، تعلقات فرهنگی و اجتماعی، سنت ها، آداب و رسوم، باورها، عقاید و جهان بینی، انتخاب روش ها و کاربرد آن ها تأثیر به سزایی دارد. از مهم ترین و شناخته شده ترین روش های تربیتی که در اکثر جوامع کاربرد دارد، روش الگوگیری است. تربیت الگویی، در قرآن نیز مورد تأکید قرار گرفته است، به گونه ای که خداوند عزوجل، پیامبر (ص) را بهترین نمونه و سرمشق برای بشر معرفی کرده است؛ «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ» (احزاب/ 21) آن گونه که امام علی (ع) می فرماید: «فیادرتک بالادب قبل ان یفسو قلبک و یشتغل لبک» (نامه 31 نهج البلاغه) «من به تربیت تو پرداختم پیش از آن که دلت سخت و فکرت مشغول شود.» (فلسفی، محمد تقی، 190/2) قلب کودک همچون زمین خالی است که هر بذری را در آن بریزید رشد خواهد کرد. هدف از آموزش قرآن به کودکان در ابتدا، ایجاد آشنایی، انس و الفت و سپس ایجاد شناخت، علاقمندی و درک و فهم محدود و در حد توان از مضامین بلند قرآن برای ایشان است. در اهداف تربیتی امام علی (ع) با فرزندانش چنین می خوانیم: «و اجمعت علیه من ادبک .. و انت مقبل العمر.. ذونیه سلیمه و نفس صادفیه ...» «و بر ادب آموختن تو همت گماشتم .. در حالی که کودک .. دارای نیتی سالم و نفسی صادق و پاک بودی.» (نهج البلاغه، نامه 31) آشنایی کودکان با قرآن را در سه وجه می توان پیگیری کرد:

- **الف) داستان های قرآنی:** 1- داستان حضرت موسی (ع) 2- داستان حضرت یونس (ع) 3- داستان حضرت ابراهیم (ع) 4- داستان های پیامبر اکرم (ص) 5- حضرت داوود (ع) 6- داستان آدم و حوا (س) 7- حضرت ارسیا (ع) 8- حضرت سلیمان (ع) 9- حضرت صالح 10- حضرت یوسف (ع)
- **ب) آشنایی با مفاهیم و دستورات قرآنی:** 1- آشنایی کودکان با نشانه های الهی 2- آیات قرآن در مورد آداب سخن گفتن 3- آیات مربوط به آداب اخلاقی و بیان خیر و شر.
- **ج) آشنایی کودکان با فن تجوید و روخوانی قرآن:** 1- آموزش تجوید با لحن عربی به زبان کودکان 2- آموزش جزء 30 قرآن 3- آموزش روخوانی.

کودک و نیازهای روانی و عاطفی او: انگیزه های یادگیری و دل مشغولی های کودکان در سنین مختلف فرق می کند. یک کودک، انسان بزرگسال کوچک شده نیست. علایق و عواطف و روحیاتش نیز کاملاً فرق می کند. او موجودی است. مستقل با خواسته ها و نیازهای عاطفی مستقل که باید آن را شناخت و از همان زاویه با آن برخورد کرد. برای آموزش و تربیت کودکان باید به روح شکننده و لطیفشان توجه کرد. سنین کودکی، سنین بایدها و نبایدها نیست، تنها با رفتار و روش های آموزشی غیر مستقیم می توان ارزش ها را به کودکان انتقال داد. آموزش بصری (دیداری) همراه با داستان پردازی برای کودک نقش مؤثرتری دارد. «زیرا کودکان محسوسات را می بینند و لمس می کنند و اطلاعاتشان مبتنی بر عینیات است. بنابراین در شرایطی که این امکان فراهم نشود، صحبت از این پدیده های غیر ملموس بی نتیجه خواهد ماند و وقت کودکان و فرصت آموزشی از دست می رود.» (ترکمان، منوچهر، 70) برنامه و محتوای آموزشی می بایستی متناسب با توانمندی های جسمی، ذهنی و عاطفی کودک تهیه شود. ارائه روش های نامناسب، بدون شک احساس خستگی و بی علاقتی در کودک ایجاد می کند و بار معنایی و یاد دهی را از دست می دهد. برنامه ریزی آموزشی کودکان، باید به حوصله و انرژی کودک نیز توجه داشت. کودکان اصولاً پر جنب و جوش و پر انرژی هستند و زمان بسیار محدود و کوتاهی را می توانند آرام و بی حرکت بنشینند و در مورد موضوعی تمرکز کنند. «زمانی که کودکان می توانند با تمام وجود و با استفاده از همه حواس با مربی باشند، بسیار محدود است. و تنها می توانند به طور مستمر بین 10 الی 15 دقیقه به گفته ها و فعالیت های هدایت شده مربی توجه داشته به فعالیت پردازند. بنابراین در برنامه ریزی باید به انرژی و مدت زمان توجه کودکان از سویی و شرایط زمانی و مدت زمان آموزش هم توجه داشته باشیم.» (همان، 68) تمرکز کودکان را می توان با بیان موضوعات مورد علاقهشان و استفاده از روش های پر تحرک و هیجان بر انگیز افزایش داد.

- **الف) علایق کودک:** کودک از تکرار قصه، داستان، شعر و یا فیلم های متحرکی که به ویژه هیجان و حرکت داشته باشند، بی نهایت لذت می برد. او به طور طبیعی و با رضایتمندی به موسیقی، اشعار و اصواتی که دارای ریتم، وزن و قافیه است. گوش می دهد. آن ها را تکرار می کند و احساس شادمانی و سرخوشی به او دست می دهد. تکرار آن ها احساس خستگی و آزدگی نمی کند. اگر چه مدت زمان توجه و تمرکز کودک کوتاه و کم است، ولی در مورد مطالبی که هیجان انگیز و پرهیاهو باشد مقاومت نشان می دهد و گذر زمان را متوجه نمی شود. تحرک، پویایی، جنب و جوش و شلوغ کاری هایی از این دست، محرک های خوبی به حساب می آیند که در کودک علاقه و انگیزه یادگیری ایجاد می کنند. برنامه ریزی آموزشی باید به احساس شادابی و نشاط و رضایتمندی و تحریک پذیری کودکان توجه شود. با روش های نامناسب، شور و شادی، فعالیت

و جنب و جوش، عشق و علاقه به کار و فعالیت را از او می‌گیریم و در عوض، محتوایی نامأنوس و دور از ذهن در اختیار کودک قرار می‌دهیم که هیچ‌گونه ارتباط و درک و تجربه‌ای از آن ندارد.

• **(ب) الگوپذیری کودک:** همان‌گونه که بیان شد، روش الگویی یک مبنای تربیتی در وجود انسان است که قرآن نیز بر آن تأکید دارد. در فرایند شکل‌گیری شخصیت کودکان، بیشترین نقش متوجه الگوهای رفتاری است، چرا که یادگیری، اساس رفتار آدمی را تشکیل می‌دهد یادگیری‌های غیر مستقیم، ضمنی یا مشاهده‌ای، پایدارترین و مؤثرترین یادگیری محسوب می‌شوند و در این میان، مهم‌ترین نقش بر عهده الگوهای رفتاری است. به عبارت دیگر، از آن جایی که تقلید و همانندسازی یکی از مهم‌ترین روش‌های یادگیری در کودکان است، بنابراین هر قدر الگوی رفتاری نزد کودکان از شخصیت محبوب تری برخوردار باشد، رفتارهای کلامی و غیر کلامی آن‌ها بیشتر مورد توجه واقع می‌شود. الگوها و چهره‌های مطلوب در قرآن، صفات نیکو و الهی را بیان و ترسیم می‌کنند از آن جا که آگاهی در سنین مختلف کودکی فرق می‌کند، نقش مربی در معرفی الگوها و ایجاد شناخت و درک کودک بسیار مهم است. و به همین دلیل روش‌های ارائه شده می‌تواند کودک را متوجه این الگوها کند و یا ایجاد ملالت و خستگی نماید. الگوهای مطلوب قرآن در آیاتی مانند: (وَإِنَّكَ أَعْلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ) بر ایمان بیان شده است. بعضی از این الگوها فردی و بعضی اجتماعی اند شاید بسیاری از الگوهای قرآنی برای کودکان قابل درک و تعمیم نباشد، ولی در این میان الگوهایی داریم که کودک با آن‌ها رابطه عاطفی بهتری برقرار می‌کند و بسیاری از بایدها و نبایدها را به عنوان «مثل» از قول آن‌ها می‌توان بیان داشت؛ مانند حیوانات که در قرآن از این روش به نیکوترین وجه استفاده شده است. کلاغ در داستان هابیل و قابیل نمونه‌ای از آن است.

عوامل تأثیرگذار تصویر بر یادگیری: از بارزترین ویژگی‌های تصویری تأثیر گذار بر فرایند یادگیری و علاقه کودکان به آن، می‌توان از عنصر رنگ، حرکت، تنوع خط و شکل و تضادهای نقوش نام برد. سرعت انتقال مفاهیم در بیان تصویری و تمثیلی، بسیار بالاتر از کلام است. در قرآن نیز شاهد هستیم که برای بیان مفاهیم و مضامین اخلاقی و درک بهتر انسان‌ها، از بیان تصویری و داستان سرایی بهره می‌جوید البته در بسیاری از داستان‌ها از نقش حیوانات در ساختار داستان استفاده شده است.

طبقه بندی مضامین تصویری قرآن

مضامین تصویری قرآن به طور کلی در دو قالب داستان سرایی و تشبیه و تمثیل قابل بررسی است. قرآن از داستان سرایی برای بیان مفاهیم بلند و درک بهتر بهره می‌جوید و مطالب آموزنده و اخلاقی را در قالب داستان بیان می‌کند. در بیش تر داستان‌ها خداوند رحمان از نقش حیوانات در ساختار داستان استفاده می‌کند. امروزه ما می‌دانیم که داستان سرایی از هنرهای پر جاذبه و تأثیرگذار است که پیام خود را به صورت غیر مستقیم برای مخاطب بیان می‌دارد. در فرهنگ‌ها و تمدن‌ها برای بیان زیباتر، گویاتر و دلنشین تر موضوعات، از تشبیه و تمثیل و ایجاز استفاده می‌کنند این شیوه بیان در قرآن با ظرافت آمده است. بسیاری از مضامین تشبیهی و تمثیلی آیات قرآنی نیز ساختاری تصویری دارند اصولاً زبان تشبیه و تمثیل برای درک بهتر مفاهیم جذابیت و تأثیر بیشتری دارد. انواع مضامین تصویری قرآن که برای کودکان دلپذیر است، عبارتند از: قصص انبیاء، داستان حیوانات، توصیف بهشت و مواهب آن، آیات مربوط به ستارگان، آسمان‌ها و زمین، کوه و دشت.

مضامین قابل درک برای کودک

آیا همه مضامین قرآن برای کودک قابل درک است؟ آیا چنین خواسته‌ای درست است که انتظار داشته باشیم کودک همه موضوعات و مضامین داستانی را بفهمد؟ مسلماً کودک درک درستی از همه مضامین، آیات و سوره‌های قرآن و حتی همه قصص ندارد تنها آن دسته از موضوعات برای او قابل درک است که شناخت نسبی از آن داشته باشد، با آن برخورد کرده باشد و یا آن که نسبت به آن موضوع توجه، علاقه و یا انگیزه‌ای خاص داشته باشد در میان مضامین قرآنی، بیان ساده مضامین ذیل برای کودکان جذاب، سؤال برانگیز و گاه مهیج است. و آن‌ها را به فکر فرو می‌برد و در بسیاری از موارد از آن‌ها الگو پذیری دارند. این مضامین عبارتند از:

1. قصص انبیاء
2. تمثیل‌ها و تشبیه‌ها
3. داستان‌های حیوانات
4. وضعیت جهان: آسمان‌ها، ستارگان، دریاها، کوه‌ها، دشت‌ها و ...

تعدادی از داستان‌های قرآن که حیوانات در آن نقش دارند عبارتند از:

1. داستان وحی بر زنیور عسل؛ سوره نحل آیه 68.
2. داستان حضرت یوسف و گرگ؛ سوره یوسف، آیه 17.
3. داستان ابرهه و فیل سواران و پرندگان ابابیل؛ سوره فیل.
4. داستان اصحاب کهف و سگ ایشان؛ سوره کهف، آیه 22.
5. داستان حضرت موسی(ع) و ماهی؛ سوره کهف، آیه 63.

6. داستان حضرت صالح(ع) و شتر؛ سوره نمل، آیات 45 تا 53.
7. داستان حضرت یونس و نهنگ؛ سوره صافات، آیات 139 تا 146.
8. داستان حضرت ابراهیم(ع) و چهار پرنده؛ سوره بقره، آیه 260.
9. داستان حضرت موسی(ع) و گاو زرد رنگ؛ سوره بقره، آیه 67.
10. داستان حضرت سلیمان(ع) و هدهد؛ سوره نمل، آیات 18 تا 23.
11. داستان حضرت موسی(ع) و مار(عصای دستش)؛ سوره نمل، آیه 10.
12. داستان حضرت سلیمان(ع) و مورچه ها؛ سوره نمل، آیات 16 تا 19 سوره سبا، آیه 14.
13. داستان حضرت نوح و سوار شدن هر جفت از حیوانات بر کشتی؛ سوره هود، آیه 40.
14. داستان حضرت عزیر(ع)(یکی از پیامبران بین النهرین) و الاغ مرده؛ سوره بقره، آیه 259.

روش های آموزش قرآن به کودکان: در روش آموزش قرآن به کودکان در حال حاضر در کشور ما بیش از همه، این دارالقرآن ها و مهد قرآن ها هستند که فعالیت دارند. این مراکز به دو صورت مختلف سنتی و جدید، به آموزش قرآن می پردازند. انگیزه مسئولین و مربیان همه این مراکز معمولاً آشنا کردن کودکان با قرآن است. آن ها از طریق آموزش مستقیم یا غیر مستقیم به این امر مبادرت می کنند. در بعضی از این مراکز روش های مرسوم سنتی آموزش قرآن نیز اعمال می شود، ولی اکثراً سعی بر آن دارند تا از روش های جدید بهره بگیرند. در میان روش های جدید روش اشاره شایع تر از بقیه روش هاست و پس از آن به روش حفظ و روش بازی نیز پرداخته می شود. در این روش ها از تصویرگری به عنوان وسیله کمک آموزشی استفاده می شود، نه به عنوان روش مستقل و قابل اعتدایی که بتواند شیوه آموزشی برای قرآن به حساب آید. انس با قرآن، حفظ سوره ها و در مراحل پیشرفته تر حفظ کل قرآن، آموزش مفاهیم و آداب قرآنی، بیان قصه های قرآنی از جمله اهداف آموزشی برای کودکان سنین 4 تا 7 ساله است. اگرچه از مربیان خواسته می شود در مواردی به آموزش روخوانی قرآن نیز پرداخته شود اما از آن جا که روخوانی قرآن برای کودکان این سنین همراه با شناخت درست حروف فارسی نیست، درک و شناخت کودک در این زمینه کوتاه مدت است. و بعضاً دیده شده که با آموزش های دبستانی مغایرت دارد و کودک را دچار خستگی، بی علاقه‌گی، تضاد، ازدگی و تظاهر به یادگیری می کند، ولی عمیقاً هیچ تأثیری ندارد. مسلماً این گونه آموزش در کوتاه مدت تأثیر خود را از دست می دهد. علاوه بر دارالقرآن ها، بسیاری از نشریات و انتشارات در صدد آن هستند تا به القای ارزش ها و آموزه های دینی و آموزش مفاهیم قرآن به کودکان بپردازند. این مؤسسات با باور بر ضرورت این امر که درک مفاهیم قرآنی به کودکان با زبان تصویر قرین موفق است، مبادرت به نشر کتاب ها و مجله ها و لوح ها در این باره می کنند. در این قسمت ما با تحلیل تصاویر این کتاب ها به بررسی نقاط قوت و ضعف آن ها می پردازیم.

تصویرگری نشریات و کتاب های قرآنی کودکان: بسیاری از نشریات و انتشارات در صددند ارزش ها و آموزه های دینی و مفاهیم قرآنی را به کودکان بیاموزند. این مؤسسات با باور بر ضرورت این امر که درک مفاهیم قرآنی به کودکان با زبان تصویر قرین موفقیت است، مبادرت به نشر کتاب ها و مجلات و لوح ها در این باره می کنند. در این قسمت، ما با تحلیل تصاویر این کتاب ها به بررسی نقاط قوت و ضعف آن ها می پردازیم. بررسی تصاویر کتاب ها و نشریاتی که مشخصاً به قصص و موضوعات قرآنی پرداخته اند، کاری بس دشوار است؛ زیرا انگیزه نشر این کتاب ها با هم متفاوت است. 40 عنوان کتاب از میان حدود 300 جلد کتاب موجود در بازار با این مضمون انتخاب شده است. در گزینش این کتاب ها، سعی بر آن بود تا وجه غالب در بیان تصویرگری، متناسب با حیطه سنی کودکان دبستان و پیش دبستان باشد، ولی متأسفانه در بازار نشر کتاب کودک، این تقسیم بندی به درستی لحاظ نشده است. و شاهد ضعف فزاینده ای در این قسمت هستیم. کاستی تحقیق ما را نیز دستخوش تغییر کرده و گاهی حیطه تحقیق به کودکان سال های چهارم و پنجم دبستان نیز کشیده است. در بررسی این کتاب ها مشخص می شود که به دلیل شناخت نادرست ناشران از نیازهای کودکان، کتاب ها بی منتشر می شود که مناسبی با علایق آنان ندارند و حتی گاه انگیزه مطالعه و جستجو را در کودک از بین می برد و یا ایجاد تضاد، ترس، فرار و مقابله می کند. آن جایی که ناشران کتاب، مبادرت به تهیه چند مجلد با یک عنوان یا موضوع مشخص می کنند، در اینجا کتاب های 14 انتشارات که به موضوعات قرآنی پرداخته اند، مورد بررسی قرار می گیرد.

1. **کتاب های انتشارات رحیمی نژاد** با عناوین «آخرین پیامبر خدا» جلد 2، «ابراهیم خلیل الله»، جلد 1 و 2 و «حضرت نوح»، جلد 1 با تصویرگری آرمان داوودی در پاییز 1385 چاپ شده اند. این سری کتاب ها برای گروه سنی کودکان دبستانی منتشر شده است. اگر چه متن کتاب به صورت نظم در آمده است، ولی تصویرگری آن خشن و طرح هایی هولناک دارد. هنرمند برای رنگ آمیزی نیز از رنگ هایی تیره و غالباً خاکستری های رنگی استفاده کرده است. تصاویر شماره 1 و 2 نمونه ای از تصویرگری این کتاب هاست. این کتاب ها کمترین جاذبه را در میان کودکان دارد و در کودک رغبت و انگیزه ای برای مطالعه ایجاد نمی کند. البته ممکن است. این تصاویر برای پسران نوجوان که روحیه ای ستیزه جو در این دوران پیدا می کنند، انگیزه ای برای توجه ایجاد کند.

2. **انتشارات حضور** نیز کتاب هایی با موضوعات قرآنی و مضامین داستان پیامبران با عناوین: «ابراهیم و پرندگان»، «هدیه خدا»، «در شکم نهنگ»، «دوست خدا»، با نوشتاری از حسین صالح و تصویرگری فاطمه نصیری فرد و سعید گائینی برای کودکان دبستانی به چاپ رسانده است. این کتاب ها دارای کیفیت نسبتاً مناسبی از نظر هماهنگی متن و تصویرگری هستند از نظر تطبیق با مستندات نیز از اعتبار برخوردار است. و امانتداری در متن آن حفظ شده است. در تصویرگری کتاب اگر چه روانشناسی رنگ ها حفظ شده و همه فضای کتاب سرشار از شادابی و هیجان است، ولی طراحی مطلوب و شاخصی ندارد ترکیب بندی کلی تصاویر، فاقد حرکت است. و ضعف طراحی و ترکیب بندی در تصاویر، کاملاً ملموس است. تصاویر کتاب شاخصه ایلوسترسیون کودکان دبستانی را ندارد و حتی گاهی طرح ها جنبه ای طنزآمیز و کاریکاتورگونه پیدا کرده اند که هم شأن موضوع والای قرآنی نیست. تصاویر شماره 3 و 4 نمونه ای از تصاویر این کتاب هاست.

3. **کتاب «یاران بهشت»** از مجموعه کتاب های کودک قرآنی است که انتشارات موعود اسلام در سال 1383 و برای آشنایی کودکان دبستانی با مضامین قرآنی به چاپ رسانده است. اگر چه این کتاب، هدف خوب و بلندی را برای درک معانی و مفاهیم زندگی ساز و آموزنده قرآن در نظر دارد، ولی متن و تصویر آن هماهنگ نیست و تصاویر آن نیز، چه از جهت اجرا و چه از نظر تکنیک های تصویرگری کتاب کودک، دارای ضعف های بزرگی است. «لبخند فرشته» از دیگر کتاب های این مجموعه است که با همان کیفیت به چاپ رسیده است. تصاویر شماره 5 و 6 نمونه ای از تصاویر متن این کتاب هاست.

4. **مجموعه کتاب های پیامبران** از انتشارات پیام دانش با شش عنوان: حضرت نوح(ع)، حضرت دانیال(ع)، حضرت یوسف(ع)، حضرت موسی(ع)، حضرت یونس(ع) و حضرت داوود(ع) با باز نویسی سیده محبوبه هدایتی در مشهد به سال 1385 به چاپ رسیده است. این کتاب ها برای مقطع سنّی دبستان مناسب است. داستان این کتاب ها درباره پیامبرانی است که موضوعات آن در قرآن آمده است. برای مثال کتاب حضرت یونس(ع) از زمان به پیامبری رسیدن حضرت یونس(ع) می پردازد تا زمانی که به شکم نهنگ می رود آن گاه در شکم نهنگ از خدا طلب مغفرت می کند و نهنگ به امر خدا او را به ساحل می افکند. سپس حضرت یونس(ع) به شهر نینوا می رود تا مجدداً به هدایت مردم پردازد. اگر چه متن کتاب با جملات کوتاه و دلنشین نوشته شده و تصاویر آن با طراحی جذاب و پر تحرک به متن ساده غنا بخشیده است، ولی کل داستان بار معنایی قابل درکی برای کودک ندارد، برای مثال در صفحات 3، 4 و 11 کتاب آمده است: «یک روز خداوند حضرت یونس(ع) را به پیامبری انتخاب کرد و به او فرمان داد به شهر نینوا برود...» در اینجا نویسنده داستان علت انتخاب و برگزیده شدن حضرت یونس(ع) را بیان نمی کند یا آن که «در بین راه ناگهان ترس بر حضرت یونس(ع) غلبه کرد و او ترسید به شهر نینوا برود، چون شنیده بود که مردم آن جا خیلی ظالم هستند و به همین دلیل سوار یک کشتی شد.» یا این که «وقتی از دهان نهنگ بیرون آمد، آن وقت بود که به طرف شهر نینوا رفت، اما چون مردم به حرفش گوش نکردند، صبرش تمام شد از خدا خواست آن ها را عذاب کند و بعد از رفتن او آسمان تاریک شد و چون مردم عذاب را دیدند، توبه کردند و حضرت یونس در شهر ماندگار شد.» نویسنده در کل کتاب از منطق مناسبی برای داستان پردازی کودکان استفاده نکرده است. متأسفانه ناشر محترم در شناسنامه کتاب ذکر نکرده است که این مجموعه کتاب ها از کدام منابع، ترجمه یا باز نویسی شده و تصاویر این کتاب ها را نیز چه کسی تصویرگری کرده است. آنچه مسلم است. تصویرگر با اصول نقاشی کتاب کودک آشنایی داشته و تصاویر از جذابیت و تنوع رنگ و فرم برخوردار است. و اصول زیبا شناسی بصری مطابق با علائق کودک به خوبی در آن رعایت شده است، اگر چه از نحوه اجرای طراحی ها به نظر می رسد که تصویرگر این مجموعه، ایرانی نباشد تصاویر شماره 7 و 8 نمونه ای از آثار این مجموعه است.

5. **کتاب «مورچه و حضرت سلیمان(ع)»** از مجموعه کتاب های دفتر نشر فرهنگ اسلامی، درباره قصّه های حیوانات در قرآن به چاپ رسیده است. کتاب هایی چون «هدهد و ملکه بلقیس»، «سگ یاران غار»، «کلاغ و هابیل»، «گاو بنی اسرائیل»، «قوچ آسمانی»، «وال و حضرت یونس»، «فیل و ابرهه»، «شتر خدا» و «خر حضرت عزیر» از جمله دیگر کتاب های داستانی این مجموعه است. کتاب «مورچه و حضرت سلیمان» را که برای گروه سنّی سال های سوم و چهارم دبستان به چاپ رسیده است، آقای محمد رضا سرشار، باز نویسی کرده و برنده دیپلم افتخار کتاب کودک و نوجوان در سال 1382 شده است. این کتاب از نظر تصویرسازی و صفحه آرایی غنای والایی ندارد چاپ ضعیف کتاب در رنگ پردازی نیز بر این ضعف می افزاید و از جذابیت کتاب برای این گروه سنّی می کاهد تصویر شماره 9 نمونه ای از تصویرگری این کتاب است.

6. **کتاب «آدم و حوا»** از مجموعه کتاب های نشر همکلاسی با داستان های قرآنی است که سهراب همراه، به نگارش در آورده و اکبر افشار و محسن صفیاری تصویرگری کرده است. این کتاب که در قطع خشتی به سال 1382 به چاپ رسیده، دارای متن داستانی است که برای سال های پایانی دبستان مناسب دارد از مجموعه داستان های دیگر این انتشارات کتاب هایی چون: «موسی و فرعون»، «سلیمان و ملکه مورچه ها»، «کشتی نوح»، «مردان آنجلس»، «داستان حضرت یوسف»، «ابراهیم و نمرود ستمگر»، «اصحاب اخدود» و «حضرت مریم» را می توان نام برد. متن این کتاب ها دارای نگارشی سنگین است. و کودک ارتباط راحتی با آن ها برقرار نمی کند. تصویرپردازی این کتاب ها نیز مناسب مقطع سنّی مخاطبان نیست تصویر شماره 10 تصویرگری از کتاب آدم و حواست.

7. **از مجموعه «در سایه قرآن»** از انتشارات زیتون، کتابی تحت عنوان «بار سفر» به سال 1382 به چاپ رسید که اگر چه جزو مجموعه کتاب های کودکان قرار گرفته است، ولی حقیقتاً نه از نظر متن و نه از نظر محتوا و تصویر، مناسبتی با جایگاه درک و علائق کودک ندارد این کتاب، شعر گونه ای است که مفاهیم عمیق آیات قرآن را نه به صورت داستان و یا زبان شعر کودکانه، بلکه به صورت متنی نیمه ادبی بیان می کند در تصویرگری نیز هنرمند از عناصری نمادگرا بهره جسته است. کودک قابلیت درک تصاویر نمادگرا را ندارد و از فضای ذهنی او بسیار دور است. تصویر شماره 11 نمونه تصویر از این کتاب است.

8. **کتاب «در باغ قرآن»** را انتشارات دانش موسوی مشهد منتشر کرده است که مرضیه براتی، 8سوره از قرآن را در این کتاب به صورت شعر کودکانه درآورده و تلاشی در جهت شناخت قرآنی کودکان است. این کتاب را طاووس صدیقی تصویرگری کرده و به سال 1384 به چاپ رسانده است. اگر چه تصویرگر و شاعر هر دو سعی کرده اند همراه با نیاز کودک پیش دبستانی، این کتاب را ارائه دهند، ولی در مجموع شاهد حرکتی ابتدایی و پیش پا افتاده در آن هستیم چنانچه ناهماهنگی متن و تصویر از جذابیت کتاب کاسته است. و انگیزه لازم برای اشتیاق کودک ایجاد نمی کند تصویر شماره 12 نمونه ای از تصاویر این کتاب است.

9. **کتاب «من مسلمانم»** جلد 1 و 2 از انتشارات واسع و دامینه مشهد مقدس از دیگر مجموعه کتاب هایی است که با شعر و نقاشی به موضوعات قرآنی برای کودکان می پردازد در این مجموعه، ضعف متن و تصویرگری و چاپ، دست به دست هم داده و مجموعه ای نه چندان موفق ارائه داده است. تصویر شماره 13 نمونه ای از تصاویر این کتاب است. در میان کتاب های مورد بررسی قرار گرفته، به نظر می رسد های آموزش قرآن برای بچه ها، آموزش روانخوانی قرآن و آیه ها و نقاشی ها، از انتشارات جامعه القرآن الکریم برای مقطع سنی پیش دبستان، دارای ویژگی های تصویری است که به آموزش قرآن با تصاویر رنگی و جذاب می پردازد. در تصویرگری این کتاب ها سعی شده است. بسیاری از ارزش های رفتاری و شخصیت پردازی قرآن مطابق با سن کودک به بیان تصویری درآید. کتاب «آیه ها و نقاشی ها»، کتاب آموزش قرآن به شیوه اشاره است که در 4جلد نشر یافته است. و در آن آیات موضوعی همراه با معانی و تصاویرش آمده است. در هر صفحه در آغاز شماره درسی، موضوع آیه و در کادر سمت چپ همان صفحه تصویر رنگ آمیزی آورده شده است. در صفحه مقابل کل تصویر بزرگ نقاشی شده تا کودک آن را رنگ آمیزی کند تصاویر آیات با توجه به مفهوم آیات طراحی شده اند و در پشت کتاب، تصاویر تمامی آیات در کادرهای کوچک نشان داده شده اند. در مقدمه کتاب در قسمت شیوه استفاده از این کتاب چهار مورد ذکر شده است که خوب است رعایت شود: **اولین مورد** «پس از این که کودک اشاره آیه را فرا گرفت، معنای آن از روی نقاشی برای او توضیح داده شود.» به نظر می رسد برای رشد تفکر و بیان کودک بهتر است. از خود کودک توضیح بخواهیم، تا این که مری یا والدین، آن را توضیح دهندحتی بهتر است. برای درک بهتر کودک از نقاشی ها و دیگر نکات، از او پرسش کنیم و او را نسبت به مسائل اطراف کنجکاوتر نماییم. **دومین مورد** «از فرزندتان بخواهید با مداد رنگی نقاشی آیه را مطابق الگو رنگ نماید.» آیا بهتر نیست از او بخواهیم آن گونه که دوست دارد، رنگ ها را مطابق سلیقه اش رنگ آمیزی کند؟ بچه ها در سن پیش دبستان، خود الگوپذیر هستند و این کار خلاقیت و پویایی ذهنی را از کودک می گیرد خوب است. یک کتاب آموزشی، تنوع بیشتری داشته باشد و خلاقیت را هم رشد دهد. **سومین مورد** از کودک بخواهید در دفترش یک نقاشی از خودش در مورد موضوع آیه بکشد.» این نکته ای بسیار پسندیده است. خصوصاً اگر او را در انتخاب شخصیت ها آزاد بگذاریم و به او فرصت جستجوگری و انتخاب بدهیم. **چهارمین مورد** «با ملایمت از کودک بخواهید که هنگام نقاشی رعایت احترام آیات را بنماید.» هم چنین کتاب نیز یک تأکید اخلاقی و شخصیتی برای کودک به ارمغان می آورد. مسلماً اگر قبل از دیدن الگوی تصویر، از کودک بخواهیم آیه را در ذهن خود تجسم و روی کاغذ نقاشی کند، برای رشد تفکر و خلاقیت او مفیدتر به نظر می رسد به تصویر شماره 14 و 15 نگاه کنید.

10. **کتاب های انتشارات آیین تربیت:** «یوسف پسر وفادار»، «موسی در مصر»، «موسی نجات می یابد»، «داوود و جالوت»، «نوح و طوفان بزرگ» و شش عنوان دیگر از مجموعه داستان های قرآنی درباره زندگی پیامبران است که انتشارات آیین تربیت برای کودکان مقطع دبستانی نشر داده است. این کتاب ها با نثر لطیف و نقاشی های خوش آب و رنگ و جذاب، مقبولیت نسبتاً خوبی در میان کودکان یافته اند و در ذهن کودک مطالب را به صورت شیوا می گنجاند متأسفانه در خصوص تصویرگر این کتاب ها اشاره ای نشده است. و منبع اصلی کتاب نیز مشخص نیست که از چه مجموعه ای ترجمه و یا بازنویسی شده است. حداقل به عنوان حفظ امانت در شناسنامه کتاب می بایستی مرجع اصلی کتاب آورده می شد. کتاب «موسی نجات می یابد» از این مجموعه، درباره داستان زمان پیش از تولد حضرت موسی(ع) تا هنگامی است که حضرت به قصر فرعون می آید و فرعون کودک را به اصرار آسیه به فرزند خواندگی قبول می کند. متن داستان این کتاب دارای نگارشی ساده است. و تصاویر نیز با رنگ های متنوع برای کودکان جذابیت دارد. مقبولیت تا حد انتظاری را از ظاهر این کتاب می توان به دست آورد، ولی اشکال عمده کتاب، متن ترجمه شده آن است. در بعضی از قسمت ها متن دارای سندی معتبری نیست. با توجه به این که در قرآن و احادیث معتبر ما، داستان پیامبران به طور جامع آمده است. چه قدر خوب است.

چنین کتاب هایی با مراجعه به اصل منابع همراه با نگارشی ساده، شیوا و مطابق با فرهنگ و گویش ایرانی بازگویی و تصویرگری شود. آیا نیازی به ترجمه متونی ناهمگون با منابع معتبر هست؟ به ویژه این که در اکثر ترجمه ها، مترجم برای حفظ امانتداری، نیاز به بیان کامل متنی دارد که ممکن است. از نظر مستندات دچار ضعف و یا فاقد اعتبار باشد مسلماً یک نویسنده ایرانی، این داستان ها را با زبانی ساده مطابق با خاستگاه های ملی بهتر می تواند به نگارش در بیاورد. در کتاب دیگری از این انتشارات، «موسی در مصر» که شامل 16 صفحه است، با همان ساختار، داستان زندگی حضرت موسی(ع) را پس از ازدواج و رسیدن به مقام نبوت بیان می کند، تا آن جا که حضرت موسی(ع) با معجزاتش به مصر می آید و فرعون و یارانش را به راه خدا پرستی دعوت می کند. یکی از نقاط ضعف در این کتاب نیز همانند کتاب های دیگر این مجموعه، استفاده نکردن از منبع اصلی و سندیت قرآنی داستان است. در اینجا ظاهراً تحریفاتی در داستان حضرت موسی(ع) صورت گرفته است. مشخص نیست نویسنده، اصل منابع و سندهای خود را از کجا گرفته است؛ زیرا بیان داستان با آیات قرآن و روایات اسلامی همسویی ندارد. تصاویر نیز با این که زیبا هستند، ولی جایگاه معنایی خود را نیافته اندنگاه کنید به تصویر شماره 16.

11. **مجموعه کتاب های «فندق»** از نشر افق با زبان و تصاویری بسیار لطیف و ساده به بیان آموزه های دینی و آشنایی با مضامین اخلاقی برای کودک می پردازد یکی از نقاط قوت این مجموعه، آن است که به موضوعات و آیات قرآنی به صورت مستقیم نمی پردازد، بلکه با توجه به شناخت توانمندی ها، علایق و نیازهای کودک در این رده سنی، کتاب ها نشر یافته اندکتاب «می خواهم نماز بخوانم» با تصویرگری آقای حسین صلواتیان، نمونه ای از این مجموعه می باشد که به آشنایی و آموزش نماز برای خردسالان می پردازد کودک با دیدن تصاویر، پی به پیام داستان ها می برد و خود را به جای قهرمان تصویری کتاب می گذارد که با هدایت و صمیمیت خانواده(پدر، مادر و ...) به شیرینی، آموزه های دینی و قرآنی را فرا می گیرد نکته قابل توجه و تأکید آن است که این مجموعه کتاب ها با تدبیر، شناخت و علم طراحی شده است. در اهداف کتاب آمده است: «از آن جا که نماز برای این گروه سنی واجب نیست، اصل، بیشتر بر ایجاد علاقه و انگیزه بوده است. تا آموزش کامل و دقیق.» نگاه کنید به تصویر شماره 17.

12. **انتشارات بیان جوان**، مجموعه کتاب هایی در خصوص آشنایی و انس کودکان با قرآن داریم که در آن ها تلاش شده است. کودک را از طریق تصاویر، با مضامین و سوره های جزء سی قرآن آشنا کندکتاب «خبر بزرگ» که به تعبیر خودش نخستین تفسیر گرافیکی قرآن در جهان است، توسط چهار تصویرگر اجرا شده است. اگر چه به نظر می رسد تلاش این گروه و نویسنده محترم آن، آقای محمد بیستونی، روشی بسیار صادقانه و جستجوگرانه است، اما نمی توان این نکته را نادیده گرفت که این مجموعه از آثار، هنوز نتوانسته است. با رده سنی خود ارتباط عمیقی برقرار کندتصاویر و نوشتار می بایستی هماهنگی معنادارتری پیدا کنند و متناسب با مخاطب خود شکل پذیرندتصویر شماره 18 نمونه ای از آثار این مجموعه است.

13. **انتشارات نشر فرهنگ اسلامی** «بیک نماز» کتابی است. از انتشارات نشر فرهنگ اسلامی که در اندازه ای متفاوت و قابل حمل و نقل بسیار راحت برای کودک تهیه شده است. این کتاب که به آموزش نماز برای کودک دبستانی می پردازد، فاقد تصویرگری توانمند است. و متن آن اگرچه ساده نگارش یافته، اگر با شماره و یا علائمی خاص ترتیب می یافت و یا طبقه بندی می شد، برای کودک بیشتر قابل فهم می شدتصویر شماره 19.

14. **«قصه آیه ها»**(داستان سوره دهر در ستایش خاندان علی(ع)) با متنی شعر گونه از آقای مصطفی رحماندوست و تصویرگری آقای حسین صلواتیان، از کتاب های با ارزش در این زمینه است که با بیانی لطیف، تفسیری زیبا و ساده به سوره انسان داده است. این کتاب با تصویرگری ساده ولی پر مغز و رنگ های ملایم، روحی هماهنگ و متعالی یافته است. این کتاب از نادر کتاب هایی برای کودکان است که صورت و معنا، هماهنگ و زیبا، در کنار یکدیگر آمده اند و بار محتوایی برای کودکان دارندتصویر شماره 20. کتاب هایی چون «دوست خدا»، «هدیه خدا»، «دوست من قرآن»، «قصه های قرآن»، «آخرین پرنده»، «آخرین سنگ»، «حیوانات بهشت»، «خدایی جز الله نیست»، «با نیکی و عدالت، فتنه گ می شه رفاقت»، « | see allah everywhere»، «چند تا ستاره وای خدا» و «از آسمون تا اینجا» از دیگر کتاب های مورد ارزیابی قرار گرفته در این مقاله بود که از نظر شیوه اجرا، چاپ و تصویرگری و جوهی مشترک با سایر کتاب ها داشت. دو کتاب اخیر، «چند تا ستاره وای خدا» و «از آسمون تا اینجا»، تصویر شماره 21 و 22 از انتشارات کانون پرورش فکری از جمله کتب قرآنی هستند که راه جدیدی را در بیان مضامین قرآنی در پی گرفته انداین مجموعه کتاب ها با اشعاری ساده، کودک را با آیات الهی آشنا و تلنگری در ذهن او ایجاد می کندهمچنین با تصاویری جذاب و ظریف با کودک ارتباط برقرار می کننداین دو کتاب از نظر متن و تصاویر، متفاوت از بقیه کتاب ها هستند؛ زیرا به مضامین قرآنی به صورت غیر مستقیم می پردازدتصاویر این کتاب ها نیز بسیار لطیف، ساده و صمیمی، با رنگ هایی درخشان و پرحرارت با خلوصی چشم گیر نقاشی شده اند. همان گونه که ملاحظه شد، جز چند انتشارات، مابقی با مبحث تصویرگری به صورت جدی و ضروری برخورد نکرده اندبسیاری از این کتاب ها از نظر تصویرگری دارای نقاط ضعف هستنددر برخی از آن ها اصول زیباییشناسی هنری برای مخاطبان دبستانی و پیش دبستانی لحاظ نشده است، دسته ای دیگر حرمت های تصویری را حفظ نکرده اندمسلماً

ما اجازه نداریم چهره پیامبران را به گونه ای به تصویر درآوریم که تصور ناشایستی در ذهن کودک ایجاد کند. حرمت پیامبران و اولیاءالله بایستی در تصاویر حفظ شود تا در ذهنیت کودک، تصویری شایسته، متناسب با شخصیت و هویت حقیقی رسولان نقش بندد. در بعضی از این کتاب ها، تصاویر، خشن و پرخاشگرند و با روحیه و علایق کودکان سازگاری ندارند و در بعضی دیگر، تصاویر با فرهنگ و رسوم ما همخوانی ندارند. تعداد بسیار معدودی از تصاویر، وجه جستجوگری و خلاقیت کودک مورد توجه قرار گرفته است. از آن جایی که این تصاویر می تواند در حافظه بلند مدت کودک باقی بماند و نقش تأثیرگذاری در جذبیه ها و دافعه های رفتاری، علایق و باورهای او داشته باشد، پرداختن به این امر به صورت علمی کاملاً ضروری و لازم به نظر می رسد. بنابراین می طلبد تا صاحبان نشریات از سه وجه آشنایی با مباحث قرآنی، آشنایی با روایات و علایق کودکان و همچنین آشنایی با اصول تصویرگری به صورت تخصصی به این موضوع بپردازند.

شاخصه های تصویرگری مناسب برای کتاب های قرآنی کودکان: تصویرگری کتاب کودک، گرایشی مستقل در هنرهای تجسمی است

که با آشنایی مخاطب در راستای یاری رساندن به ادبیات کودک و نوجوان به کار گرفته می شود. تصویرگران از نظر هنری باید متناسب با روح قصه، داستان یا مضمون ادبیات خاصی که کار می کنند، به تصویرگری بپردازند. تصویر کردن مضامین بلند، متعالی و انسان ساز آیات قرآن، ظرافت و دقت کار صد چندان می شود. پیوند و آشنایی تصویرگر با موضوعات مذهبی، اعتقاد و باور به آن و همچنین شناخت روح بلند قرآنی در کار او کاملاً مشهود خواهد بود. یکی از کارهای زیبایی آموزش و پرورش در دو ساله اخیر، انتشار کتاب های آموزش قرآن و تعلیمات دین برای کودکان سال های اولیه دبستان در قالب کتاب های زیبای «هدیه های آسمانی» است. در جلد کتاب «هدیه های آسمانی» سوم دبستان، نقاشی ای از چهره شاداب دختر بچه ای را می بینیم که پرحرارت و با انرژی با پوشش اسلامی ظاهر شده است. رنگ های درخشان، نقاشی ساده و زیبا، قطع کتاب و چاپ نسبتاً خوب، بر جذابیت آن افزوده است. بی تردید این تصویر در مخاطب خود ایجاد علاقه می کند. در این مسیر هر قدر با ظرافت و وسواس حرکت کنیم، نتیجه بهتری خواهیم گرفت. تصویرگری های آیات قرآنی می بایستی بدون تردید هم شان موضوعاتش، متعالی، پاک و روحبخش و نورانی باشد. بیان باورهای دینی در قالب تصاویری ساده، سرزنده، آرامش بخش، شادی آفرین، نشاط آور و پرتحرک، مخاطبان کوچک ما را به فراگیری بیشتر موضوع جذب می کند و در عین حال در او ایجاد رغبت برای مطالعه و خواندن موضوع می کند. عالم کودکی، عالم پاک و بی آلاچی است. کودک، عاشق تحرک، هیجان، شلوغی، شادابی و خنده است. او از هرگونه تلاطم هیجان انگیز و نشاط آور و جستجوگری است. قیال می کند و اگر غیر از این باشد، صاحب روحی بیمار خواهد بود. موسیقی، داستان و نقاشی وقتی در یک اثر انیمیشن با هم پیوند می خورند، روح و ذهن کودک را درگیر می کنند. تصاویر به او الگو می دهند و شخصیت سازی می کنند. امروزه بسیاری از مبادی رفتاری کودکان با شخصیت های کارتونی و عروسکی چون سوپر من، باربی، اسپایدرمن، زورو و... ساخته می شود. این ادعا گزار نخواهد بود اگر بگویم نقش تصویرگری بر روح و ذهن کودک آن قدر عمیق است که اندیشه و تفکر و هویت کودک را متأثر از خود می کند، به او مفاهیمی را می آموزاند و سلیقه او را تغییر می دهد. غربی ها بیش از یک قرن است که از طریق تصاویر قهرمان های انیمیشن در فیلم های متحرک، کتاب ها، عروسک ها و اسباب بازی هایی که از این شخصیت ها تولید می کنند، بر ذهن، روح، سلیقه و رفتار کودکان جهان تسلط یافته اند و همان گونه که شاهد هستیم، فرهنگ خود را از این طریق به همه دنیا سرایت داده اند. بسیاری از کودکان مایلند همچون قهرمان های کارتونی ها لباس بپوشند، حرف بزنند، بیندیشند و رفتار کنند. متأسفانه امروزه به دلیل رشد برنامه های نرم افزاری بازی های جنگجویانه و خشن- که آموزش غیر مستقیم رفتارهای ناهنجار، قتل و بی رحمی و کشتار و جنسیت گرایی و مدگرایی را در بین کودکان رواج می دهد و هم چنین توجه اصلی سازندگان آن به خاستگاه های روحی- روانی کودکان و آشنایی با نیازهای آنان، این گونه شخصیت های کاذب مورد توجه و است. قیال خوبی نیز قرار گرفته است. جای آن دارد در چنین شرایطی، متولیان تعلیم و تربیت کودکان نه در جهت تقابل، بلکه بیش از آن، در جهت رشد و اشاعه مفاهیم والای اخلاق و باورهای قرآنی، تلاشی عالمانه انجام دهند. امید به آن که چنین مراکزی چه به عنوان دارالقرآن ها، مربیان مدارس، انیماتورها و یا ناشران موضوعات قرآنی برای کودکان، وجه غالب اهداف خود را، نه فقط تأمین منافع مالی، بلکه بیش از آن، رشد روحانیت و معنویت در میان کودکان (نسل آینده) قرار دهند. در این قسمت مواردی برای هر چه پربارتر شدن تصویرگری مضامین قرآنی پیشنهاد می شود و تفاوت آن با تصویرگری سایر کتاب های کودکان بیان می گردد:

1. تصویرگر این کتاب ها می بایستی علاوه بر آشنایی با آیات و سوره های قرآنی، به حرمت و قداست آن اعتقاد داشته باشد.
2. علایق و روایات کودکان مقطع سنی را که برای آن کار می کند، بشناسد و بر اساس نیازهای سنی آنان طراحی و رنگ آمیزی کند. مانند تصاویر 21 و 22.
3. تصویرگران، می بایستی آشنایی اولیه ای با مبانی تجسمی داشته باشند و با آگاهی از ویژگی های ترکیب بندی، رنگ، خط، بافت، شکل و نقش، به امر تصویرگری بپردازند. ایشان می توانند با کاربرد اصولی این مبانی، تصاویری هماهنگ و جذاب ارائه کنند.

4. استفاده از تصاویر ریتم دار و هماهنگ، استفاده از خطوط نرم و لطیف، استفاده از رنگ های درخشان و پر جذبه، هماهنگی رنگ و شکل در یک قالب مشترک، در بیان محتوایی مضامین و قصص قرآنی برای کودکان بسیار مفید خواهد بود.
5. هم چنین پس زمینه تصاویر می بایستی به بیان معنایی و محتوایی اثر کمک کنندمانند تصویر شماره 20.
6. بهره گیری از بافت ها و تکنیک هایی که مناسب با محتوای آیات باشد، با تأسف در هیچ یک از تصاویر مورد بحث وجود ندارد.
7. استفاده از الگوهای مناسب فرهنگی در پوشش و آرایش مو و صورت.
8. ساختار تصاویر مضامین قرآنی، می بایستی مناسب با بیان آیات باشد؛ یعنی اگر داستانی به صورت مستقیم صحنه پردازی شده است، مانند قصص انبیا، شخصیت پردازی شود، مانند تصویر 7 و 8، و اگر از تشبیه و تمثیل های قرآنی بهره گرفته، تصاویری ذهن گرا و خیالی را مناسب با آیات نقش کنندمانند تصویر شماره 20.

بدون تردید در تصویرگری موضوعات غیر قرآنی، دست هنرمند برای نقش کردن داستان و روایات بازتر است؛ زیرا نیازی به حفظ حرمت و یا رعایت اصول اخلاق دینی ندارد از این رو او می تواند از تکنیک ها و بیان تصویری خلاق تری بهره گیرد و ذهنیات خود را نوگرایانه به نقش در آوردن حالی که این امر برای تصویرگران موضوعات قرآنی بسیار محدودتر است.

نتیجه گیری: هدف از ارائه این مطالب، شناخت ویژگی های بیان تصویری، به عنوان یکی از کاربردی ترین روش های آموزشی مفاهیم قرآن برای کودکان است. کاربرد صحیح نقش و تصویر و رنگ در شیوه های آموزشی به درک و شناخت بهتر کودک کمک می کندبا اعمال این روش، توجه کودک به آیات قرآنی بیشتر و ارتباطش با مفاهیم قرآنی عمیق تر می شود. در دوره معاصر برای آموزش مفاهیم قرآنی به کودکان، می بایست از روش های غیر مستقیمی بهره برد که با ذوق و زیبایی و ریتم همراه باشداستفاده از شیوه بیانی غیر مستقیم مانند داستان پردازی، شعرگویی، نمایش، فیلم، انیمیشن موفقیت بیانی تأثیرگذاری دارد و روح مخاطب را ناخودآگاه درگیر و انگیزه پذیرش مطلب را بیشتر می کند. در روایتی عمیق از امام صادق(ع) بر این مطلب تأکید شده است؛ «کونوا دعاء الناس بغیر السننکم» «مردم را به غیر زبانتان(به سوی خدا) بخوانید.»(حر عاملی، 15/ 246) غیر زبان یعنی چه؟ مسلماً در اینجا منظور حضرت فقط بیان عملی در برابر بیان لفظی و کلامی نیست، بلکه ایشان ما را دعوت می کنند که از شیوه های گوناگون، زبان ها و بیان های مختلف استفاده کنیم. شیوه ها و روش هایی که مطلوب و مناسب تر برای رساندن معنا و مفاهیم عمیق باشد و تأثیرگذار باشدروش هایی متناسب با نیازها و پیشرفت های زمانه یکی از راه های مناسب برای بیان موضوعات قرآنی برای کودک و حتی بزرگسال، زبان تصویر است. اگر چه در حال حاضر نیز بسیاری از مراکز آموزشی قرآن و همچنین نشریات و مؤسسات انتشاراتی به این شیوه مبادرت می کنند، ولی تأثیرگذار نیست و یا آن که بسیار مقطعی عمل می کند؛ زیرا از روش تصویرگری استفاده صحیح و علمی نمی شودمشکلی که وجود دارد، آن است که بسیاری از این مؤسسات اصولاً به صورت علمی و تخصصی با ویژگی های بیان تصویری آشنایی ندارند، امکان است. فاده درست و بهینه را از این رشته نداشته و از موفقیت چشم گیری در این زمینه برخوردار نیستندبا تلاش، شناخت و جدی گرفتن این روش و است. فاده منطقی از آن می توان در جهت رشد فراگیر و درک بهتر و عمیق تر قرآن به کودکان امروز کمک کردکودکانی که مردان و زنان آینده جامعه ما را می سازند.

منابع و مأخذ:

1. احمدی، علی اصغر؛ اصول تربیت، انجمن اولیا و مربیان، تهران، 1381ش.
2. باهنر، ناصر؛ آموزش مفاهیم دینی همگام با روانشناسی رشد، نشر سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ دوم، تهران، 1381ش.
3. برادری، احمد؛ خدای جز الله نیست، تصویرگر: آفرین ذبیح مند، یگانه مهر، تهران، 1383ش.
4. بهجت، احمد؛ هدهد سلیمان، سرور کتبی، سروش، تهران، 1385ش.
5. بیستونی، محمد؛ خبر بزرگ، تصویرگران: حمید رضا خوشنام، بیتا حامد محمدیان، بیان جوان، تهران، 1383ش.
6.؛ خدای من، تفسیر گرافیکی سوره ناس، تصویرگران: حداد، خوشنام، محمدیان، بیان جوان، تهران، 1385ش.
7. پیازه، ژان؛ شکل گیری نماد در کودکان، مترجم؟، نشر نی، تهران، 1382ش.
8. تالشی، مریم؛ حضرت نوح (ج 1 و 2)، تصویرگر: آلفرد شجاع بابایی، ایران جوان، تهران، 1385ش.
9. ترکمان، منوچهر؛ هفت گفتار درباره آموزش قبل از دبستان، چاپ سوم، مدرسه، تهران، 1379ش.
10. تی نبائی، رابرت؛ الفبای مدیریت کلاس درس، مترجم: دکتر محمد رضا سرکارانی، چاپ پنجم، تهران، 1384ش.
11. حرعاملی، محمدبن الحسن؛ وسائل الشیعه، مؤسسه آل البیت، احیاء التراث، قم، 1412ق.
12. دورکی، نورا؛ حیوانات بهشت، نرجس عربانی، تصویرگر: سیمون تربیت وی، سروش، تهران، 1383ش.
13. دهنوی، حسین؛ نسیم مهر، خادم الرضا علیه السلام، مشهد، 1384ش.
14. رزاقی، زهرا؛ آموزش مفاهیم قرآن با رنگ آمیزی تصاویر، اسحاق، تهران، 1386ش.
15. رضا مهجور، سیامک؛ روان شناسی بازی، ساسان، تهران، 1380ش.

16. سلیمانی، افشین؛ کلاس خلاقیت، انجمن اولیا و مربیان، تهران، 1381ش.
17. شعاری نژاد، علی اکبر؛ ادبیات کودکان، چاپ بیست و چهارم، اطلاعات، تهران، 1385ش.
18. شفیع آبادی، عبدالله؛ راهنمایی و مشاوره کودک، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی، تهران، 1379ش.
19. صفوی، امان الله؛ روش ها و فنون الگوهای تدریس، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی، تهران، 1383ش.
20. فلسفی، محمد تقی؛ گفتار فلسفی کودک از نظر وراثت و تربیت، هیئت نشر معارف اسلامی، 1340ش.
21. کریمی نیا، محمد علی؛ الگوهای تربیت کودکان و نوجوانان، چاپ اول، مؤلف، قم، 1375ش.
22. کلمر، هریس؛ آموزش مسئولیت به کودکان، پروین علی پور، به نشر، تهران، 1379ش.
23. کورنیس، آدری؛ برنامه درسی برای کودکان پیش دبستانی، محمد اطهاری، مؤسسه انتشاراتی محراب قلم، تهران، 1380ش.
24. مجموعه ترانه های خانه، از آسمون تا اینجا، کانون پرورش فکری، تهران، 1385ش.
25. یاب، ایریس؛ کلیدهای آموختن به کودکان درباره خدا، مسعود حسامی زاده، کتاب های دانه، تهران، 1382ش.
26. یول، جرج؛ نگاهی به زبان (بررسی زبان شناختی)، نسرین حیدری، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی، تهران، 1374ش.
27. پژوهش های قرآنی، شماره 54 و 55، 1387، ویژه نامه قرآن و مهندسی فرهنگی، پریسا شادقزویی؛ استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه الزهراء (س)

منابع CD:

1. قصه های پیامبران (1)، گنجینه معرفت.
2. نرم افزار قرآنی رضوان، شرکت میثاق نوین.
3. نرم افزار قرآن کودکان یادگیری، انتشارات بنی هاشم، اصفهان.
4. آموزش جزء سی قرآن برای کودکان به همراه قصه های جذاب قرآنی، گنجینه معرفت.

دریافت فایل ارجاع:

RIS (پژوهیار، EndNote، ProCite، Reference Manager) | BibTex